EUROOPA
KOMISJON

Brüssel, 8.11.2023
COM(2023) 694 final

KOMISJONI ARUANNE

EUROOPA PARLAMENDILE

määruse (EL) 2019/125 (mis käsitleb kauplemist teatavate kaupadega, mida on võimalik kasutada surmanuhtluse täideviimiseks, piinamiseks või muuks julmaks, ebainimlikuks või alandavaks kohtlemiseks või karistamiseks) artiklis 31 osutatud piinamise tõkestamise koordineerimisrühma tegevuse ja konsultatsioonide kohta

1. Sissejuhatus

16. jaanuari 2019. aasta määruse (EL) 2019/125 (mis käsitleb kauplemist teatavate kaupadega, mida on võimalik kasutada surmanuhtluse täideviimiseks, piinamiseks või muuks julmaks, ebainimlikuks või alandavaks kohtlemiseks või karistamiseks)[1] (edaspidi „määrus“) artikli 31 lõike 4 kohaselt peab komisjon esitama Euroopa Parlamendile igal aastal aruande piinamise tõkestamise koordineerimisrühma tegevuse, kontrollide ja konsultatsioonide kohta. Aruanne ei tohi kahjustada füüsiliste või juriidiliste isikute ärihuvisid.

Käesolev aruanne käsitleb piinamise tõkestamise koordineerimisrühma tegevust 2022. aastal.

2. Õigusraamistik

Määruse eesmärk on hoida ära ühelt poolt surmanuhtlust ning teiselt poolt piinamist ja muud julma, ebainimlikku või alandavat kohtlemist või karistamist väljaspool ELi asuvates riikides, piirates teatavate kaupadega kauplemist. Selles eristatakse järgmist:

- kaubad, mis on olemuselt kuritahtlikud ja millega ei tohiks üldse kaubelda (II lisa), ning
- kaubad, mida on võimalik kasutada piinamiseks või muuks julmaks, ebainimlikuks või alandavaks kohtlemiseks või karistamiseks (III lisa) või mida kasutatakse surmanuhtluse täideviimiseks (IV lisa), kuid millel võib olla ka seaduslik kasutuseesmärk, näiteks õiguskaitse või ravi.

II, III ja IV lisas loetletud kaupadega kauplemisele kehtivad teatavad piirangud. Eelkõige on määrusega

i. keelatud selliste II lisas loetletud kaupade import ELi, eksport EList ja transiit läbi ELi, millel puudub muu praktiline otstarve kui kasutamine surmanuhtluse täideviimiseks või piinamiseks. Keelatud on selliste kaupadega seotud tehnilise abi andmine, sealhulgas nende kasutamise õpetamine. Samuti on keelatud selliste kaupade reklaam trükimeedias, internetis, televisioonis või raadios ning nende väljapanek või müügiks pakkumine näitustel või messidel;

ii. nõutud III lisas loetletud kaupade puhul, mida on võimalik kasutada piinamiseks, kuid millel võib olla ka muu seaduslik kasutusotstarve (nt õiguskaitse), iga üksikjuhtumi puhul eraldi eelnevat ekspordiluba. Eelnevat ekspordiluba on vaja ka selle kategooria kaupadega seotud tehnilise abi või vahendusteenuste osutamiseks. III lisa ei hõlma
    a) tulirelvi, mis kuuluvad määruse (EL) nr 258/2012[2] kohaldamisalasse;
    b) kahesuguse kasutusega kaupu, mis kuuluvad määruse (EL) 2021/821[3] kohaldamisalasse, või

[1] ELT L 30, 31.1.2019, lk 1. Nõukogu 27. juuni 2005. aasta määrust (EÜ) nr 1236/2005, mis käsitleb kauplemist teatavate kaupadega, mida on võimalik kasutada surmanuhtluse täideviimiseks, piinamiseks või muul julmal, ebainimlikul või alandaval moel kohtlemiseks või karistamiseks (ELT L 200, 30.7.2005, lk 1), on mitu korda muudetud ja see on seejärel kodifitseeritud määrusena (EL) 2019/125.

[2] 14. märtsi 2012. aasta määrus (EL) nr 258/2012, millega rakendatakse rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendava tulirelvade, nende osade ja laskemoona ebaseaduslikku valmistamist ja nendega ebaseaduslikku kauplemist tõkestava ÜRO protokolli (ÜRO tulirelvade protokoll) artiklit 10 ning kehtestatakse tulirelvade, nende osade ja laskemoona ekspordilubade andmise menetlus ning importi ja transiiti käsitlevad meetmed (ELT L 94, 30.3.2012, lk 1).

c) kaupu, mille suhtes kohaldatakse nõukogu ühise seisukoha 2008/944/ÜVJP[4] tingimusi, ning

iii. reguleeritud kauplemist IV lisas loetletud kaupadega, mida saab kasutada surmanuhtluse täideviimiseks (nt surmava süstina), kuid mida võib kasutada ka seaduslikel ravieesmärkidel. Kasutusele on võetud eriluba (edaspidi „liidu üldine ekspordiluba“), et kontrollida selliste kaupade eksporti ja vältida nende edasitoimetamist surmava süsti tegemise eesmärgil, piiramata nendega kauplemist meditsiinilistel, veterinaarsetel või muudel seaduslikel eesmärkidel.

3. Piinamise tõkestamise koordineerimisrühma tegevus

Piinamise tõkestamise koordineerimisrühm loodi Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2016/2134[5] alusel, et uurida määruse kohaldamisega seotud küsimusi.

Piinamise tõkestamise koordineerimisrühm toimib platvormina, kus liikmesriikide eksperdid ja komisjoni talitused saavad vahetada teavet haldustavade kohta ning arutada määruse tõlgendamise küsimusi, loetletud kaupadega seotud tehnilisi küsimusi, määrusega seotud arengusuundumusi ja muid küsimusi, mis võivad esile kerkida. Kooskõlas 13. aprilli 2016. aasta institutsioonidevahelise parema õigusloome kokkuleppega[6] konsulteerib komisjon delegeeritud õigusaktide ettevalmistamisel ka piinamise tõkestamise koordineerimisrühmaga.

Piinamise tõkestamise koordineerimisrühm kohtus 2022. aastal virtuaalselt kahel korral – 12. mail ja 1. detsembril – , et vahetada teavet mitmes allpool kokkuvõtlikult esitatud küsimuses, mis on seotud määruse rakendamisega.

3.1 Alusaktiga seotud muudatused

2022. aastal ei võetud vastu ühtegi delegeeritud õigusakti määruse muutmiseks.

3.2 Kaubandusteave: andmete esitamine

Komisjon tutvustas määruse artikli 26 lõikes 3 osutatud aastaaruande seisu. Eelkõige esitati kõigi liikmesriikide ja Ühendkuningriigi[7] ametiasutuste 2021. aasta andmed, mis on aluseks komisjoni poolt Euroopa Parlamendile ja nõukogule esitatava aastaaruande ettevalmistamisel. Lisaks esitas komisjon pärast selle vastuvõtmist aruandes teavet kaubandusandmete kohta[8].

---

[3] 20. mai 2021. aasta määrus (EL) 2021/821, millega kehtestatakse liidu kord kahesuguse kasutusega kaupade ekspordi, vahendamise, tehnilise abi, transiidi ja edasitoimetamise kontrollimiseks (uuesti sõnastatud) (ELT L 206, 11.6.2021, lk 1).

[4] Nõukogu ühine seisukoht 2008/944/ÜVJP, millega määratletakse sõjatehnoloogia ja -varustuse ekspordi kontrolli reguleerivad ühiseeskirjad (ELT L 335, 13.12.2008, lk 99).

[5] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. novembri 2016. aasta määrus (EL) 2016/2134, millega muudetakse nõukogu määrust (EÜ) nr 1236/2005, mis käsitleb kauplemist teatavate kaupadega, mida on võimalik kasutada surmanuhtluse täideviimiseks, piinamiseks või muul julmal, ebainimlikul või alandaval moel kohtlemiseks või karistamiseks (ELT L 338, 13.12.2016, lk 1).

[6] ELT L 123, 12.5.2016, lk 1.

[7] Määrus (EL) 2019/125 on lisatud Põhja-Iirimaa protokolli 2. lisasse (Punkt 47. Muu) (ELT L 29, 31.1.2020).

[8] COM (2022) 567 final, 31.10.2022.

Sellega seoses juhtis komisjon piinamise tõkestamise koordineerimisrühma tähelepanu asjaolule, et pädevad asutused on kohustatud kahesuguse kasutusega kaupade elektroonilise süsteemi (DUeS) kaudu keeldumistest teatama.

3.3 Komisjoni mitteametlik eksperdirühm

Komisjon jätkas piinamise tõkestamise koordineerimisrühma teavitamist mitteametliku eksperdirühma tegevusest. Nimetatud rühm moodustati läbivaatamisaruande[9] järeldustest tulenevalt. Mitteametlik rühm koondab erinevaid vaatenurki (nt toetustegevus, õiguskaitse, teadusuuringud ja toll). Selle roll on üksnes nõuandev ja täiendab piinamise tõkestamise koordineerimisrühma funktsiooni.

Kogu 2022. aasta vältel hoiti piinamise tõkestamise koordineerimisrühma kursis mitteametlikus eksperdirühmas toimunud arutlustega, mis olid seotud ÜRO piinamisvaba kaubanduse protsessiga (vt punkt 3.4 allpool). Eelkõige teavitas komisjon piinamise tõkestamise koordineerimisrühma tähelepanekutest, mis esitati ÜRO valitsusekspertide rühma (UN GGE) konsultatsioonide raames, ning võimalikest rahvusvahelistest standarditest selles valdkonnas. Mõned peamised aspektid, mida mitteametlikus rühmas puudutati: surmanuhtluse täideviimiseks mõeldud kaupadega kauplemisega arvestamine üldise protsessi raames; näited lepingutest ja/või raamkonventsioonidest, millega võib tõmmata teatavaid paralleele; vajadus teatava paindlikkuse järele, et tagada laiem konsensus peamistes põhimõtetes/nõuetes; selliste variantide eelistamine, millega kaasnevad õiguslikult siduvad kohustused, ning vajadus tihedama koostöö järele suure hulga riikidega.

3.4 Piinamisvaba kaubandus – piirkondlikud ja rahvusvahelised suundumused

Piinamise tõkestamise koordineerimisrühm toimis platvormina, kus sai vahetada teavet ja suurendada teadlikkust piirkondlikest ja rahvusvahelistest arengusuundumustest piinamisvaba kaubanduse valdkonnas.

Komisjon teavitas piinamise tõkestamise koordineerimisrühma delegaate 30. mail 2022 vastu võetud ÜRO valitsusekspertide rühma (UN GGE)[10] lõpparuandest. ÜRO valitsusekspertide rühma aruandes puudutati järgmisi teemasid: i) ühiste rahvusvaheliste standardite teostatavus; ii) normide reguleerimisalasse kuuluvate kaupade kindlaksmääramine ning iii) esialgsed raamtingimused ühiste rahvusvaheliste standardite kehtestamise eri võimaluste kohta.

ÜRO valitsusekspertide rühm tegi konkreetseid ettepanekuid võimalike kaubakategooriate ja rahvusvaheliste standardite vormide kohta. Aruandes käsitleti peamiselt võimalust töötada välja standardid nelja kaubakategooria jaoks ehk täpsemalt järgmiste jaoks:

i. kaubad, millel ei ole peale piinamise ja väärkohtlemise muud praktilist otstarvet;
ii. kaubad, mida on võimalik kasutada piinamiseks ja väärkohtlemiseks;
iii. kaubad, millel ei ole peale surmanuhtluse täideviimise muud praktilist otstarvet, ja
iv. kaubad, mida on võimalik kasutada surmanuhtluse täideviimiseks.

Kuna surmanuhtluse täideviimiseks kasutatavate kaupadega kauplemise osas ÜRO valitsusekspertide vahel konsensus puudub, soovitatakse aruandes käsitleda neid eraldi

[9] COM (2020) 343 final, 30.7.2020.
[10] Peasekretär nimetas 2021. aasta juulis ametisse valitsuseksperdid järgmisest kümnest riigist: Côte d'Ivoire, Eesti, Ecuador, Kamerun, Küpros, Saksamaa, Singapur, Taani, Uruguay ja Venemaa Föderatsioon.

vabatahtliku osalemise mehhanismi kaudu. Lisaks tuuakse aruandes välja veenev argument selleks, et ÜRO Peaassamblee moodustaks töörühma piinamisvaba kaubanduse rahvusvaheliste standardite ettevalmistamiseks.

Ka Amnesty Internationalist ja Omega uurimisfondist kutsutud eksperdid andsid piinamise tõkestamise koordineerimisrühmale ülevaate oma uurimis- ja toetustegevusest, millega toetatakse piinamisvaba kaubanduse lepingu sõlmimist kodanikuühiskonna kampaania „Protect to protest“ raames. Kampaaniasse kuulub teavitustegevus, et kaasata riike piirkondliku ja rahvusvahelise kontrolli arendamisse ning toetada ÜRO protsessi, mida toetab kodanikuühiskonna organisatsioonide võrgustik. Kutsutud eksperdid tutvustasid järgmist: 1) viimastel aastatel rahumeelsete meeleavalduste mahasurumise kontekstis täheldatud piinamise ja väärkohtlemise suundumused väljaspool kinnipidamist, kombineerituna rangete regulatsioonide, meelevaldse kinnipidamise, meeleavalduste kriminaliseerimise, ebaseadusliku massilise ja suunatud jälgimise ning vähem surmava varustuse ebaseadusliku kasutamise ja sellega kauplemisega, ning 2) ekspertide seisukohad piinamisvaba kaubanduse lepingute oluliste elementide kohta, mis aitavad rangete rahvusvaheliste standardite kehtestamise kaudu ära hoida piinamist ja muud väärkohtlemist.

3.5 Muud küsimused

Lisaks käsitles piinamise tõkestamise koordineerimisrühm järgmisi küsimusi:

- Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu

Võttes arvesse Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu ja sõjavastaste inimeste siserepressioonide sagenemist, märkis piinamise tõkestamise koordineerimisrühm vajadust olla eriti ettevaatlik, kui rahuldatakse võimalikke taotlusi eksportida Venemaale või Valgevenesse määruses loetletud kaupu, eelkõige neid, mis on mõeldud õiguskaitseks ja/või massirahutuste ohjamiseks. Sellega seoses teavitati piinamise tõkestamise koordineerimisrühma, et loetelu piiratud kaupadest, mis võivad aidata kaasa Venemaa sõjalisele ja tehnoloogilisele arengule või tema kaitse- ja julgeolekusektori arengule, on laiendatud. Loetelu sisaldab teatavaid elektroonilisi komponente, täiendavaid kemikaale ja kaupu, mida saab kasutada surmanuhtluse täideviimiseks, piinamiseks või muul julmal, ebainimlikul või alandaval moel kohtlemiseks.

- Iraan

Märkides, et kohtuväliste hukkamiste ja muude inimõiguste rikkumiste arv (alates meeleavalduste puhkemisest 2022. aasta septembri keskel) on Iraanis murettekitavalt sagenenud (mida kinnitavad usaldusväärsed teated surmava jõu ebaseadusliku kasutamise kohta, aga ka surmanuhtluse kasutamise kohta hirmutamise ja poliitiliste repressioonide vahendina), rõhutas komisjon vajadust olla eriti ettevaatlik, kui rahuldatakse võimalikke taotlusi eksportida Iraani määruses loetletud kaupu, eelkõige neid, mis on mõeldud õiguskaitseks ja/või massirahutuste ohjamiseks.